

АРЗИШИ БАДЕЙ ВА АҲАМИЯТИ ҒОЯВИИ ИНЪИКОСИ БОВАРҶО ВА МАРОСИМҲОИ ДИНӢ ДАР АШӢОРИ ФАРЗОНаИ ХУЧАНДӢ

Мирзоев Масуджон Кимасанович¹

¹муаллими кафедраи забоншиносии Донишгоҳи давлатии Фарғона, унвонҷӯ
masudmirzayev@gmail.com

АННОТАТСИЯ

Дар ин мақола арзиши бадеӣ аҳамияти ғоявии инъикоси боварҷо ва маросимҳои динӣ дар ашӯри Шоири халқии Тоҷикистон Фарзонаи Хучандӣ мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтаст. Таъйин ва таъкиди шеваҳои ба худ хос, ҳунари маънӣ ва муҳокотофаринӣ дар заминаи вожаҳои вижа ва аносири бовар ва маросими динӣ бардоштҳои шоиронаи ӯ ҳадафи асосӣ таҳқиқ қарор дода шуд.

Вожаҳои калидӣ: Фарзона, фарҳанги динӣ, бовар, вожаҳои динӣ, эътиқод, маросим, ҷаҳонбинӣ, заминаи образи бадеӣ ва...

ХУДОЖЕСТВЕННО-МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОТРОЖЕНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ВОЗЗРЕНИЙ И ВЕРОВАНИЙ В СТИХАХ ФАРЗОНЫ ХУДЖАНДИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье изучена и обсуждена художественная ценность и мировоззренческое значение отражения верований и религиозных обрядов в стихах народного поэта Таджикистана Фарзона Худжанди. Выявление и подчеркивание своеобразных стилей, искусства смысла и творчества в контексте особых слов и элементов веры и религиозных обрядов, его поэтических интерпретаций были главной целью исследования.

Ключевые слова: Фарзона, религиозная культура, вера, религиозные слова, обряд, мировоззрение, основа художественного образа и...

ARTISTIC AND WORLD VIEW SIGNIFICANCE REFLECTION OF RELIGIOUS BELIEFS IN THE POEMS OF FARZONA KHUJANDI

ANNOTATION

This article studied and discussed the artistic value and ideological significance of the reflection of beliefs and religious rites in the poems of the national poet of Tajikistan Farzona Khujandi. Revealing and emphasizing the original styles, the art of meaning and creativity in the context of special words and elements of faith and religious rites, his poetic interpretations were the main goal of the study.

Key words: Farzona, religious culture, faith, religious words, rite, worldview, the basis of the artistic image and...

FARZONAI XUJANDIY SHE'RLARIDA DINIY E'TIQOD VA MAROSIMLAR BADIY IFODASINING BADDIY VA G'OYAVIY AHAMIYATI

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Tojikiston xalq shoiri Farzonai Xo'jandiy she'rlarida e'tiqod va diniy marosimlar aks etishining badiiy qiymati va g'oyaviy ahamiyati o'rganilib, muhokama qilingan. O'ziga xos uslublarni, ma'no va ijod san'atini e'tiqod va diniy marosimlarning maxsus so'z va unsurlari doirasida aniqlash va ta'kidlash, uning she'riy talqinlari tadqiqotning asosiy maqsadi etib belgilandi.

Kalit so'zlar: Farzona, diniy madaniyat, irfoniy, diniy atamalar, e'tiqod, marosim, dunyoqarash, badeiy obraz va...

САРСУХАН

“Дин ва боварҳои динӣ аз қадим то ҳол ҷузъи ҷудонопазири фарҳангу ахлоқи ҷомеаи инсонӣ ба ҳисоб меравад. Инсон ба таври табиӣ ба бовару ақидаи худ боварманду муътақид буда, муҳаббат ва алоқамандии вижа ба он дорад.”¹ Асоси ҷаҳонбинӣ, арзишҳои ахлоқӣ, фарҳанги маънавий мардуми моро ҳам боварҳои динӣ-исломӣ ташкил мекунад. “Раванди муосири ҳаводиси сиёсӣ дар баъзе мамлакиҳои шарқӣ собит сохта истодааст, ки бидуни доштани иммунитетӣ фарҳангӣ ва сиёсӣ дар шароити сиёсии глобалӣ зиндагӣ кардан ва, муҳимтар аз ин, зинда мондан мушкул аст.”²

Ҳадафи ниҳони ҳама гуна фарҳанг, аз ҷумла фарҳанги мардумӣ шинохтан ва эътирофу эҳтиром кардани мақому манзалати ҳазрати инсон, баҳусус аҳли илму адаб аст ва бояд бошад. Вагарна, фарҳангароӣ беш аз ҳангомаи авомфиребона бо мақсади комрабоии шахсӣ ё гурӯҳӣ чизи дигаре нахоҳад буд. Мӯхтавои асосии Паёми навбатии Президенти Ўзбекистон Шавкат Мирзиёевро (21.12.2022) арҷгузорӣ ба инсон (*аввал – инсон, баъд – ҷамъият ва давлат*)³ ташкил мекунад. Инсонии хирадманд мутаассиб намешавад. Таассуб ба ҳар шаклу андому, ки бошад : динӣ, сиёсӣ, қавмӣ... хатарзост. *“Аз ин боис, эътибори аввалинро ба рушди таълим менигаронем, ки барои Ўзбекистони нав бузургтарин сармоя ба ҳисоб меравад...Дар ҷамъиятамон ба ҳар гуна ҷунбиши радикалӣ, захроллуд шудани шуури ҷавонон аз гояҳои вайронкори*

¹ <http://www.jomea.tj/tj/node/1404>

² Нурзода. Н. Фарҳанги миллий дар пешорӯи хатарҳои глобалӣ. <https://ravshanfikr.tj/>

³ Аз “Паёми Президенти Республикаи Ўзбекистон Ш. М. Мирзиёев ба Олий Мажлис ва халқи Ўзбекистон. 21.12.2022. <https://www.xabar.uz/jamiyat/>

бегона, истифодаи дин бо мақсадҳои сиёсӣ, ба ҷои маърифатро гирифтани ҷаҳолат роҳ намедихем.”¹

“Истифода аз омил ва ё фактори дин бозиҳои сиёсӣ мафкуравиरो тобиши дигар додааст ва ҳадди ақал дар маҳдудаи ҷомеаҳои Ховари Миёна дар сад соли ахир истифодаи абзорӣ аз мазоҳиби исломӣ ба ҳукми анъана даромадааст. Ин вазъият, қабл аз ҳама, ба фарҳангҳои бумӣ таъсири манфӣ мерасонад.”² Шиддат гирифтани бархӯрди фарҳангҳо, афзоиши ғарбгароӣ ва маданияти ба ном оммавӣ, густариши бесобиқаи ақидапарастӣ ва экстремизми динӣ дар заминаи исломгароии омиёна дар байни насли ҷавон ба арзишҳои фарҳанги мардумӣ, гузашта аз ин, ба амният ва ҳувияти миллӣ хатари ҷиддӣ эҷод мекунад. Бо тақозои ҳамин заруратҳо тасмим гирифтём, ки аҳамияти ғоявию бадеӣ ва ахлоқии бозтоби унсурҳои фарҳанги мардумиро дар шеърӣ муосир дар мисоли ашъори Шоири халқии Тоҷикистон Фарзонаи Хучандӣ мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор диҳем.

ТАҲЛИЛИ АДАБИЁТҲО ВА УСЛУБҲО

“Баъид аст, ки аз адабиёти даврони Истиқлол осори шоир ва ё нависандае ба андозаи осори Фарзона мавриди таваҷҷуҳ ва пажӯҳиши густарда қарор гирифта бошад.”³ Тибқи маълумоте, ки дар “Осорномаи Фарзона” фароҳам омада, (то соли 2019) шумораи умумии хабару гузоришҳо, мақолаву таҳқиқот дар бораи Фарзона ва ишораву истинод ба осори ӯ 361 ададро ташкил мекунад.⁴ Осори ӯ мавриди эътибори шоиру нависандагони маъруф, адабпажӯҳони соҳибсалоҳияти ватаниву хоричӣ аз қабили Сотим Улуғзода,⁵ Мӯъмин Қаноат,⁶ Лоик Шералӣ⁷, Муваҳҳадӣ,⁸ А. Сайфуллоев⁹, Абдунабӣ Сатторзода,¹⁰ М.

¹ Аз “Паёми Президенти Республикаи Ўзбекистон Ш. М. Мирзиёев ба Олий Мажлис ва халқи Ўзбекистон. 21.12.2022. <https://www.xabar.uz/jamiyat/>

² Маҷаллаи академии илмию оммавӣ “Илм ва Ҷомеа”-№5 (18), 2019.

³ Қосимзода Солеҳ Салим. Масоили шинохти сабки шеър дар адабиёти замони истиқлол. Диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илми доктори илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ. Душанбе – 2022. Саҳ.241.

⁴ Ниг. Матлубаи Мирзоюнус “Осорномаи Фарзона”. Хучанд: ҶММ “Хуросон”, 2021. Саҳ. 135 – 163.

⁵ Улуғзода С. Ман ҳурии нилуфарам бишқуфта дар мурдобоҳ. Ҳафтаномаи “Адабиёт ва санъат”. -1990. Шумораи 43. С. 6.

⁶ Қаноат М. Адибони ҷавон: масоили рушду камол ва тарбияи адабӣ. Рӯзномаи “Комсомоли Тоҷикистон”. -1988. -19-июн. С.3.

⁷ Лоик Шералӣ. Ҷодае ба диёри одампарастӣ. “Садои Шарқ”. -1986. – Шумораи 1. С. 75.

⁸ Муваҳҳадӣ М. Паёми ниёкон// Кайҳони фарҳангӣ. -1997. Сентябр. Рақами135. С.57-58.

⁹ Сайфуллоев А. Фариштаи ишқи ҷовидон. Рӯзномаи “Ҳақиқати Ленинобод” 1988. Шумораи 82. С. 3.

¹⁰ Сатторзода А: Аз фарши иҷтимоъ то арши кибриё. Бунёди Байналмиллалии ҳифз ва пуштибонии забони тоҷикӣ – форсӣ. <https://www.facebook.com/1588480421391220/posts/>

Мирзоюнус¹, Доро Начот,² Т. Бердиева,³ Н. Нурзод⁴, А.Ҳасанов⁵, М. Олимҷонов⁶, С. Ҳоҷиев⁷, С. Ғанизода⁸ ва даҳҳо дигар адибону суҳаншиносон ва муҳақиқони каломи бадеъ⁹ қарор гирифтааст. “Дар мавриди таваччуҳи ҳамзамонони ӯ ба шеърши ин далел кофист, ки ба иттилои мо, то имрӯз беш аз 7 рисолаи илмӣ дар боби масоили алоҳидаи шеъри Фарзона ҳимоя шудааст”¹⁰. Аҳли илму адаби кишварҳои хориҷӣ: Алӣ Асғари Шеърдӯст, Доктор Сайид Муҳаммадбоқари Камолиддинӣ, Муҳаммадризо Муваҳҳадӣ (*Чумхурии Ислонии Эрон*), Ҷо Шапкот, Маъсумаи Турфа (*Ингилистон*), Маҳдии Шарифи Ҷомӣ (*Ҳолланд*), Партав Нодирӣ, Дастгири Ноил (*Афғонистон*), Орифи Навшоҳӣ (*Покистон*), Муҳаммад Содик (Сомалӣ, Африқо), Татьяна Смертина (*Россия*), Микола Матлицкий (*Белорус*), Зарине Джандосова (*Қазоқистон*)¹¹ роҷеъ ба ҷозоба ва вижагиҳои назаррасу бесобиқай ашъори Фарзона изҳори назар кардаанд. Бо ин ҳама арзиши бадеӣ ва ғоявии бозтоби бовар ва маросимҳои динӣ дар ашъори Фарзона ҳанӯз мавриди таҳқиқи алоҳида қарор нагирифтааст.

НАТИҶАҶО ВА МУҲОКИМА

Бозтоби фалсафа, фарҳанги исломӣ ва боварҳои динӣ бо шурӯъ аз сапедадами адабиёти форсӣ-тоҷикӣ то ибтидои асри 20 ҷойгоҳи арҷманд ва

¹ Мирзоюнус, М. Шарҳи шаст шеъри Фарзона. – Ҳуҷанд: Ношир, 2019. – 244 с.

² Начот Д. Нимо ва намои шеъри нав. Ҳафтаномаи “Адабиёт ва санъат”. -2003. Рақами 6. С. 3

³ Бердиева Т. Афкори Фарзона ва шеъри аҷам. Паёми ҳуқуқ, бизнес, сиёсат. -2006. Рақами 3-4. С. 65-72.

⁴ Нуров, Н. Таҳаввул ва таҷаддуи суннатҳои адабии мактаби Бедил дар ашъори Фарзона [Матн] / Н. Нуров // Паёми Суғд. – 2014. – № 11. – С. 50- 64.

⁵ Алишерзода, Ф. Таҳлили қиёсии маъноиву сохтории соматизмҳои ашъори Фарзона ва «Маснавии маънавий»-и Ҷалолуддини Балхӣ. Рисола барои дарёфти дараҷаи доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D020500 [Матн]/ Ф. Алишерзода. – Ҳуҷанд, 2020. – 181с.

⁶ Олимҷонов, М. Калимасозии нодири ашъори Фарзона [Матн] / М. Олимҷонова // Суҳан аз гавҳариёни суҳан (Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ). – Ҳуҷанд: Нури маърифат, 2017. – С. 246-253.

⁷ Ҳоҷиев, С. Пасванди «-истон» ва мавридҳои қорбурди он дар ашъори Фарзона [Матн] / С. Ҳоҷиев // Гулшани андеша (Мунтахаби мақолати илмии дотсент С. Ҳоҷиев ва меҳрономаи ҳамкорону шогирдон) – Ҳуҷанд: Нури маърифат, 2019. – С. 164-183.

⁸ Ғанизода, С. Окказионализмҳои дар «Девон»-и Фарзона [Матн] / С. Ғанизода // Аҳбори ДДҲБСТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – Ҳуҷанд, 2019. – №1. – С. 110-116.

⁹ Ниг. ⁹ Матлубаи Мирзоюнус: “Осорномаи Фарзона”. ҶММ “Хуросон”. Ҳуҷанд – 2021. -188 с.

¹⁰ Ниг: Алишерзода Ф. Таҳлили қиёсии маъноиву сохтории соматизмҳои ашъори Фарзона ва «Маснавии маънавий»-и Ҷалолуддини Балхӣ. Рисола барои дарёфти дараҷаи доктори фалсафа (phd), доктор аз рӯи ихтисоси 6D020500 // Ф. Алишерзода. – Ҳуҷанд, 2020. - 181 с.; Барорпур П. М. Сравнительное изучение проблем творчества Фуруги Фаррухзод и Фарзоны Худжанди: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.01.06 // П. М. Барорпур. – Душанбе, 2011. - 27с.; Бобоева Т. Р. Тасвир дар шеъри муосири тоҷик (дар мисоли ашъори Фарзона): рисола барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ: 10.01.03 // Т. Р. Бобоева. – Ҳуҷанд, 2002. - 131 с.; Қўрғонов З. Мӯродифоти ашъори Фарзона: рисола барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ: 10.01.22 // З. Қўрғонов. – Ҳуҷанд, 2009. -145 с.; Ҳазратқулиён Д. Ф. Поэтика поэзии Фарзона: дис. канд. филол. наук: 10.01.06 // Д. Ф. Ҳазратқулиён. – Самарканд, 2012. - 200 с.; Хосейни С. Особенности поэтики стихов Фарзоны Худжанди и её литературные отношения с иранскими поэтами: Парвин, Форуғ и Симин: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.01.03 // С. Хосейни. – Душанбе, 2012. –26 с.; Юнусов С. А. Новаторские поиски в таджикской поэзии 80-х – 90-х годов: На материале творчества Фарзоны и Сиявуша: автореф. Д. ис. канд. филол. наук: 10.01.03 // С. А. Юнусов. - Худжанд, 1997. -26 с.

¹¹ Ниг. Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Ҳуҷанд- 2014. Ҷилди 1. С. 3-8.

нуфузи фарогир дошт. Пас аз таназзули мафкураи ҳизби коммунист ва фурӯпошии Иттиҳоди Шӯравӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ исломгарой ба таври бесобиқа густариш ёфт ва инъикоси бадеии ин чараён дар шеъри муосири тоҷик дубора, беш аз пеш ҳузури фаъол пайдо мекунад.

Вожаву иборот, ҳикмати ирфонӣ ва боварҳои динӣ тамомии ҳастии осори Фарзонаро фаро гирифтааст, ки аз боризтарин вижагии сабки Фарзона маҳсуб мешавад ва ин ҷиҳати ашъори ӯро бисёр муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ таъкид кардаанд. Масалан, Маъсумаи Турфа (Ингилистон) барҳақ навиштааст: “...он чи ки Фарзонаро аз дигарон ҷудо мекунад, агарчи ҳар кадоме аз дигар шоирон низ гулҳои нурифтаанд, файласуфмаишрабӣ ва зарифии ӯст.”¹

Устои зиндаёд, Абдуманнони Насриддин се шеваи бозтоби бадеии оёти Қуръонӣ ва аҳодиси Расули акрамро мушаххас кардаанд: “Нахуст, иқтибоси айнии оёту аҳодис ё таъбиру фикроти раббонию набавӣ... Дуюм, мазмунсозӣ дар асоси ишораҳо ба нуқоти мазҳабӣ ва дар тирояи форсӣ овардани оёту аҳодис. Сеюм, ишора ба шахсият ва мӯъҷизоту зиндагиномаи пайгамбарон, фарштагону малоик, саҳобагон, ки дар маънигустарӣ ба амал омада, аз ягон ҷиҳат матлабро тақвият додаанд...”² Дар ашъори Фарзона бозтоби вожаҳои вижа ва боварҳои динӣ ғолибан ба шеваҳои дуввум ва саввум сурат гирифтааст.

Дар чараёни баррасии бозтоби боварҳои динӣ дар ашъори Фарзона асосан ба се ҷиҳат: а) ба сифати тақиялом истифода бурдани вожаҳои динӣ (ғолибан вожаҳои исломии мардумишуда) барои ифодаи эҳсосу тафаккур ва бардоштҳои шоирона, б) тарғиби ғояҳои башардӯстона, ваҳдати бани башар, таҳаммулпазирии динӣ, ки дар ҷаҳони муосир аҳамияти ҳаёти пайдо кардааст, г) аз беҳамиятӣ, бемехрӣ, ғарбгароии омиёна, ки ба асолати фарҳанги миллӣ хатари ҷиддӣ эҷод мекунад, эътибор додем.

Фарзонаи Хучандӣ аз вожаҳои динӣ низ, онгуна, ки хоси сабки ӯст, бо мақсади иҷтиноб аз такрори вожаҳои дастфарсуд истифода мекунад. Вожаҳои мардумишудаи динӣ дар корғаҳи ҳунари эҷодии ӯ шаклу мазмуни тозаи самбуликӣ ва намодӣ касб мекунанд.

Бубинед, ки як ҳодисаи табиӣ - дамидани субҳро чи қадар бадеъ ва орифона тасвир кардааст:

Субҳ

хутбаи марғи ситораҳоро хонд.

Боди савобҷӯ

Ба расми фотиҳа дасти дуо ба рӯй кашид.

¹ Аз пешгуфтори китоби Фарзона “Ҳама гул, ҳама тарона”. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1.

² Абдуманнони Насриддин: Фарҳанги мушқилоти адабиёт. <https://bikhon.tj/>

Парвози рӯшноӣ зебост...

Мақсади муаллиф фақат тасвири бадеъи тулӯи субҳ нест. Шоир бо таъҷалом қарор додани вожаҳои динӣ (*хутба, савобҷӯ, фотиҳа, дуо*) зеҳни хонандаро ба қабули андешаҳои орифона омода сохта, зарурати поксозии рӯхро таъкид мекунад:

*Ман рӯҳи хешро бо рӯшноӣ мешуям
ва ҷонамоз мегустарам аз барги гули ёс..¹*

Рӯшноӣ намоди оят ва ҳикмати раббонист. Рӯхро бо рӯшноӣ шустан, яъне ботинро аз олудагиҳои шайтонӣ тоза кардан, утуфати раббониро пазируфтани. Бартарияти таҳорати ботин бар зоҳирро шоир бо истифода аз санъати талмеҳ (ба ҳам рехтани кӯҳи Тур аз таҷаллии нури Худо), ташбеҳи воқеъ (*чун шишаи нафис* - ишора ба покӣ, беғуборӣи вучуди муфради лирикӣ) бо камоли хунармандӣ ифода мекунад:

*Ё Худо! Аз таҷаллии беназири ту
дили сангини кӯҳи Тур шикаст,
Вале ман дар муқобили ту
Чун шишаи нафисе хоҳам истод.
Нури худро зи ман гузар деҳ,
Ҷони маро зи лаззати тавҳид хабар деҳ.²*

Анвори раббонӣ дар дили пок таҷаллӣ медиҳад. Ҳамин маъниро Фарзона бо истифода аз вожаҳои оят ва гусл бо камоли назокат ифода карда аст:

*Метароад аз лаби ҷӯ Ояти рӯшаниӣ об.
Ғусл деҳ чаими маро дар чаимат
Эй ту рӯида аз анвори об.*

Ишқи пок покӣ меҳаҳад ва ба ӯ иҷозаи бетаҳорат будан намедиҳад:

*Маро зи дидани фисқу риё таҳорати чаим
Шикастааст, барои вузӯям об овар.³*

Шоир меҳаҳад, ки барояш лолаи ифбат - ифату покизагӣ аз қуллаи имон, об аз чашмаи бовар - садоқату ихлос оваранд:

*Биёр лолаи ифбат зи қуллаи имон,
Биёр оби таҳорат зи чашмаи бовар.⁴*

Абёти болоӣ аз як ғазали орифонаи шоири ошиқ ва мавлавимашраби мо- Фарзона интиҳоб шуд, ки аз 13 байт иборат буда, матлааш ин аст:

Биё ба куштани кобус, эй азони саҳар,

¹ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. Саҳ. 136.

² Ҳамон ҷо, саҳ. Саҳ. 136.

³ Матлубаи Мирзоюнус: “Шарҳи шаст шеърӣ Фарзона”. . Нашриёти «Ношир». Хучанд – 2019. С. 20.

⁴ Ҳамон ҷо, саҳ. 23.

Ба мағзҳои шаболуда рӯшани густар.

Дар ин ғазал вожаҳои динӣ аз қабилӣ “азон”-1, “муршид” -2, “дуо”-1, “вузӯ”-2, “тахорат” -2, “имон”-1, “ваҳдати ҷавҳар”-1, “сулук”-1 маротиба истифода шудааст. Шоир вожаи “Худо”-ро ба маънии асли-соҳиб, офаридгор зикр намуда, Исои Масех(а) -ро заминаи ташбеҳ қарор додааст. Ҳанӯз дар байти аввали ғазал шеваи нотакрор, ҳунари баланди иборасозии Фарзона падида меояд. Ибораи шоирона, хушоҳангу тозаэҷоди **“Азони саҳар”** шакли бадеъ, мусаффо, мазмуни ирфонӣ дорад, ки дар шарҳи ин як ибора чандин саҳифа метавон навишт.

*Ба ҷои “оҳ” чун “Аллоҳ” гуфтам,
Тилисми ҳосидонро канда дидам.
Салом, эй шеър, эй овози фардо,
Туро ман қосиди оянда кардам.¹*

Дар як сатр паси ҳам чидани вожаҳои ҳамқофияи “оҳ” ва “Аллоҳ” зоҳиран, равонӣ ва хотирмон шудани шеърро, ботинан, заминаи устувори андешаи ирфониро (“оҳ” намоди шикоят ва ношукрист) таъмин кардаанд. Корбурди ҳунармандона ва бачо аз вожаҳои *бисмиллоҳ* ва *омин* ба шоир имкон додааст, ки ҷавону бармаҳал рафтани Дақиқиро (аз силсилаи “Паёми ниёгон”) муассиру дардангезифода кунад:

*Ин рафтани чӣ тунду бановақтаст,
Аммо чӣ бодям, ки фалак ин кард.
Чун лаб кушодам аз пайи бисмиллоҳ,
Офоқ ношундаву омин кард.²*

Маъмулан, гирифтронии ранҷу азоб шукр намегӯянд, ҳадди ақал сабр мекунанд. Аммо шоир, аз ин ки дар оташи дӯзахи ҳичрон месӯзад, шукр мегӯяд:

*Сабзи мано, субҳи сапедат ба хайр,
Эй ки ба пайке нанавозидиям.
Шукр, ки дар дӯзахи ҳичрони худ,
Ҳукм намудиву гудозидиям.³*

Фарҳангу адабиёт бо риёкорӣ, зоҳирорӣ, ибодат ва ошиқиҳои муғризна ҳаргиз муросо накардааст ва намекунад. Фарзона низ:

*Қачрав агар ҳаҷрав шавад, як ном ўро нав шавад,
Аз нав ҳаром ояд бурун, гарчи дарояд дар ҳарам.⁴*

¹ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Ҷилди 1. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. С. 166.

² Ҳамон ҷо, саҳ. 276.

³ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 139.

⁴ Фарзона: Мӯҳри гули мино. Нашриёти «Ношир». Хучанд – 2006. С. 341.

Мутаасифона, будаанд ва ҳастанд зойироне, ки аз Хонаи Худо ба чуз гурури хочигӣ дигар чизе намеоранд. Мазмуни байт нав нест. Аммо бо истифода аз вожаҳои ҳамоҳанг ва маъмулии мардумӣ: *каҷрав, ҳаҷрав, номи нав, ҳаром, ҳарам* Фарзона мавзӯи кӯҳнаро хеле содаву нишонрас ва нотакрор ифода кардааст. “*Меҳроби сарнагун*” низ шеърӣ ғамангезест аз шикастани бовар ва эҳтиром: Мардеро, ки ба покӣ шӯҳрат дошт, офтоби чабинаш ба хокиён дуруди саҳаргоҳ мерасонд, чумла зебоии ҷаҳон дар рӯи босафояш нишеман дошт, ҳастиаш бунёди эътимод ба фардои хуштаре буд, дигарон сӯи майхона раванд, ӯ дари маъбад мекушуд, ҳазор ҳайф, ки рӯзе макри шайтон ўро ба шабчарои фикс меандозад.

Эй вой, баъд аз ин

Маргам бидеҳ, ки ҳеч намехоҳам, эй Худо,

Дар мурдаоб ғуқсифат шод зистан.

Қасдат чӣ буду баҳри чӣ омӯхтӣ маро

Бар хандаҳои пучи шаётин гиристан?!¹

“*Видои Камол бо Хучанд*” ба гӯши гарони нангу номусҳои хуфтаву худкушу ғайрпарвар бонги бедорӣ мезанад. Муаллиф дар ин шеър низ меҳр, ғам, ҳасрат ва гилаҳои Хоҷа Камолро бо либоси вожаҳои динӣ, аз қабилӣ *кофир, куффорпарвар, қибла, намоз* бо камоли ҳунармандӣ аз эҳсос ва тафаккур ба гуфтор меорад:

Кофир манам, ки бар туи куффорпарваре,

Он сон, ки сӯи қибла, биёвардаам намоз.²

Дар шеърӣ “*Аз хеш розий?*” дарахти борварро ба пири намозхон монанд мекунад, ки таносуб ва мантиқи қавӣ ва ҳикмати қимати ирфонӣ дорад:

В-эй шохи борвар, ки чу пири намозхон,

Рӯ сӯи хок бурдаву қоматхамидаӣ,

Аз хеш розий?³

“*Мақоми Инсон дар ирфони устод Фарзона ба ҳадде устувору побарҷост, ки ӯ фаротар аз адёну мазоҳиб андеша мекунад...*”⁴ Муҳаққиқони осори Фарзона шогирди қобил ва иродатманди асили мактаби Мавлавӣ будани ўро таъкид ва эътироф кардаанд⁵. Воқеъан, ашъори устод Фарзона аз гароиши содиқона ба *ваҳдати ҷавҳар* шодоб аст:

¹ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 341.

² Ҳамон ҷо, саҳ. 158.

³ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 155.

⁴ Раҳматов Б. Ибтикороти Фарзона дар жанри дубайтӣ. www.hum.vestnik.tj/tj/arhiv/arhiv2014/item/novatvorstvo-farzony-v...

⁵ Абдунабӣ Сатторзода: *Аз Рӯдакӣ то Лоик*. Нашриёти “Адиб”. Душанбе-2013.

С. 154, 176.

*Миёни машириқу мағриб намениҳам сарҳад,
Ки як замини Худо ҳаст ин ҷаҳони дудар.
Ба шиқ гӯй, ки девор аз миён бардор,
Биё чу Исии рафта ба шодбоши саҳар.
Ай одамони сапеду сиёҳу сурху кабуд,
Хучаста бод ба сад шакл ваҳдати чавҳар...*

Дини мубини ислом дар вучуди ҳикматпазири мардуми мо он қадар мутамаккин шуда, ки на танҳо урфу одату бовар, балки сабки гуфторашонро ҳам мардумӣ – исломӣ номидан мумкин аст. Ҳамин услуб дар ашъори Фарзона равшан ба назар мерасад. Масалан:

Рӯз ҳам пешин шуд.

*Садои поки **азон** зубори гӯши шаҳр мешӯяд.*

*Касе ба рӯи миёнбанди кӯҳнааш **намоз** мехонад...¹*

“Башорати дигар”² мавзӯи машаққати зистан дар фазои гализи тафаккуру эҳсос, андешаҳои бехуршед, мухтасар, муҳити тазйиқовари маънавӣ ва ҷамъияти бадбину бадгумонро фаро мегирад. Дар ин шеър низ вожаву ибораҳои исломӣ, аз қабилӣ мутаҳҳар, беқиблаву бемехробон, нақши риё, ҷашмони Худо, беимон, бевузӯъ, меъроҷ ва ... ҳамчун заминаи тасвирҳои тозаву муассир истифода шудаанд.

Мисоли дигар:

***Намози шиқ қазо шуд** ба айби таъхирам,*

Ба ларза тоб наёрад дигар дили пирам.

*Ба дӯст гӯ, ки **намози гуруб** агар хонад,*

*Ба ҷои **ҷойнамоз** аст дафтари шеърам.³*

Суханшиноси маъруф Атахон Сайфуллоев барҳақ гуфтаанд: *“Фарзона назми муосири тоҷикро бо мавзӯёву масъала ва зояву андешаҳои фалсафӣ гани қард. Ўяке аз аввалин шоиронест, ки ақидаҳои ирфониро ба риштаи назм кашид, дил ба ҳақ дод ва қудрату ҳусну ҷамоли офаридгорро дар чеҳраи поку муҷаллои инсонҳои шариф дидаву муоина қарда тавонист.”⁴*

Бахшояндагӣ аз беҳтарин фазилатҳои асли ва азалии мардуми фозили мост, ҳусни мусалмон аст, делели дарёдилӣ ва бузургии ўст. Мақоле ҳам ҳаст: *Аз хурдон хато, аз бузургон ато:*

Омадӣ, авфи гунаҳ пурсидиву бахшидам,

Чун набахшам, ки гули себ зи ман меранҷад.⁵

¹ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 332.

² Ҳамон ҷо, саҳ. 452.

³ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Ҷилди 2. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. С. 120.

⁴ Сайфуллоев. А. “Шеърҳои офтобӣ”. Рӯзномаи “Садои мардум”. 10.05.2002. Саҳ. 7.

⁵ Фарзона: Мӯҳри гули мино. Нашриёти «Ношир». Хучанд – 2006. С. 256.

Паямбарони шеъри ачам бо бахрабардорӣ аз оятҳои Раббонӣ, аҳодиси набавӣ дурри ҳикмат суфтаанд. Фарзона низ ҳамин анъанаи андешаафрӯз ва маърифатомӯзро хунармандона идома медиҳад:

*Агар чизе бихоҳӣ аз Худо хоҳ,
Диҳад раҳмат, набидҳад, ҳикмати ӯст.
В-гар аз бандааш чизе бихоҳӣ,
Диҳад миннат, набидҳад, зиллати ӯст.*¹

Вижагии суханпардозӣҳои духтари тирози ҷаҳон - Хучандро бисёр суханшиносии номвар эътироф ва таъкид кардаанд. Масалан, адабиётшиносии маъруф, профессор Атахон Сайфуллоев модарномаҳои Фарзонаро мавриди баррасӣ қарор дода, таъкид мекунад: *“Воситаҳои тасвири бадеии шеър, баҳусус тавсиф, таишбех, истиора, маҷоз, муболиғаю изроқ хеле равшан, мунаққаш, муҷалло мебошанд ва аз олами қудсиву табиати рангин ҳамчун дурру гавҳар ба таркиби ғазал ворид шудаанд. **Офтоби лутфу дарёи раҳмат, ойинаи Худойнамо, фариштаи фаррухрисолат, хуришедмазҳабу дарётариқат, ҳарими Худо, бихишти унс, ҳури паркашида, гулгашти ҷаннат** образҳои кайҳонӣ, асотирӣ ва диние маҳсуб мешаванд, ки ҳама барои равшантару дилнишинтар, муассиру ҳаяҷонбахш тасвир кардани симои қудсӣ ва нурунии модар корбаст шудаанд.”*²

ХУЛОСА

1. Аз истифодаи вожаву таркиб ва ибороти шоиронаи зебо, ки хушбахтона, дар забони ғановатманди мо кам нестанд, вале як навъ “обшӯста” шудаанд, худдорӣ мекунад. Ибораҳои динӣ-мардумии “*баҳри Худо*”, “*баҳри савоб*”, “*ҳалқи Худо*”, “*дасти савоб*”, “*шукр*”, “*ҳарфи шукр*”, “*ғул*”, “*намоз*”, “*рақъат*”, *ҷанозаи дафн, ҳарфи шаҳодат, Худо, бахшиши гуноҳ, санги каъба, намоз, меҳроб, қибла, пири намозхон* ва амсоли инҳоро заминаи тасвир, таҳайюлотии бадеӣ, истиораву ташбех, маҷоз, тазод, мазмунпардозӣ ва абзори баёни андешаҳои ошиқонаву орифона қарор медиҳад. Калима, ибора, таркибҳо, талмеҳот (динӣ) ва аносири боварҳои динӣ дар ашъори суннатӣ ва ҳатто сафеду озоди Фарзона хеле фаровон истифода шудаанд ва метавон гуфт, ки бунёди вижагии сабку ҳусни баёни ӯро ташкил мекунад.

2. Бо истифода аз вожаҳои вижаи исломӣ калимаҳои мураккаб, ибораву таркибҳои хушоҳанг ва гаронмаънӣ сохтан ва дар ҳамин замина назокати каломии

¹ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 21.

² Сайфуллоев. А. “Дар бузургдошти “Фариштаи фаррухрисолат” //Рӯномаи “Ҳақиқати Суғд”-2016. -5-уми июл. -№80(17605).-с 3

шоиронаро таъмин намудан аз вижагиҳои дигари сабки Фарзона аст. Масалан: *анвори савоб, қуллаи имон, гӯши намози шаб, офтоби лутфу дарёи раҳмат, ойинаи Худойнамо, фариштаи фаррухрисолат, хуршедмазҳаб, дарётариқат, ҳарими Худо, бихишти унс, ҳури паркашида, гулгашти ҷаннат, намози ишқ, садои поки азон зубори гӯши шаҳр мешӯяд, намози гуруб, ҳарфи шаҳодат, дӯзахи ҳичрон, хутбаи марги ситораҳо, азони саҳар* ва ...

3. Дар ашъори Фарзона ҳусни ботин аҳамияти асосӣ дорад. Шахси ғиноии ашъори орифонаи ӯ низ ҳамеша таҳорати ботинро бар таҳорати зоҳир тарҷех медиҳад.

4. Ҳадафи аслии Фарзона аз шеърӯ шоирӣ, хоссатан бозтоби бадеии боварҳои динӣ ба ҳам ошӣ додани *тасбеҳу зуннор, масҷиду калисо* аст. Аз *ҷанги адён хаста шудани халоиқ* дили ҳассосу ваҳдатгалаби шоирро ором намегузорад. Ашъори орифонааш далели дарёдилӣ, таҳаммулпазирии милливу динӣ, мухтасар башардӯстии ӯст. Агар ба ёд орем, ки авҷ гирифтани исломгароии омиёна, таассуби динӣ, бархӯрд ва ихтилофи мазоҳиб, мутаасифона, барои қудратҳои тасаллутҳо ва тафриқаангез заминаи мусоиде фароҳам оварда аст ва нирӯҳои аҳреманӣ бо мақсади пиёда сохтани ҳадафҳои геополитикии хеш бо эҳсоси милли ва мазҳабии мардум “бозӣ” мекунад, аҳамияти иҷтимоӣ ва ғоявию бадеии бозтоби боварҳои динӣ дар ашъори Фарзона ба қарат меафзояд ва аҳамияти ҳаётӣ касб мекунад.

ФЕХРИСТИ АДАБИЁТҲО

1. Воҳид Асрорӣ ва Раҷаб Амонов:-Эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик. Душанбе, Маориф. 1980. (Vahid Asrori and Rajab Amonov: Oral creativity of the Tajik people. Dushanbe, Education. 1980)

2. Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои забоншиносӣ. № 4, 2015 (News of the Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan. Department of Linguistic Sciences. No. 4, 2015)

3. Абдунабӣ Сатторзода:- Аз Рӯдакӣ то Лоик. Душанбе, Адиб, 2013. (Abdunabi Sattorzoda:- From Rudaki to Loik. Dushanbe, Adib, 2013).

4. Матлубаи Мирзоюнус:- Осорномаи Фарзона. Хучанд. ҚММ Хуросон, 2021. (Matluba Mirzoynus:- The work of Farzona. Khujand. JMM Khorasan, 2021).

5. Матлубаи Мирзоюнус:- Адабиёти милли ва муколамаи фарҳангҳо. Хучанд, Ношир, 2015. (Matlubai Mirzoynus:- National literature and dialogue of cultures. Khujand, Publisher, 2015).

6. Фарзона:- Мӯҳри гули мино. Хучанд.Ношир, 2006. (Farzona:- Mina flower seal. Khuchand. Publisher, 2006).

7. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. (Зери таҳрири Сайфиддин Назарзода), Душанбе, Шучоӣён, ҷилди 1, 2008. (Interpretation culture of the Tajik language. (Edited by Sayfiddin Nazarzoda), Dushanbe, Shujoiiyan, volume 1, 2008).
8. Фарзона:- Ҳама гул, ҳама тарона. Хучанд. Хуросон-медиа, ҷилди 1, 2014. (Farzona: All flowers, all songs. Khujand. Khorasan-media, volume 1, 2014).
9. Фарзона:- Ҳама гул, ҳама тарона. Хучанд. Хуросон-медиа, ҷилди 2, 2014. (Farzona: All flowers, all songs. Khujand. Khorasan-media, volume 2, 2014).
10. Фарзона:- Паёми ниёкон. Техрон, интишороти Садо ва симои Ҷумҳурии Исломии Эрон, 1375. (Farzona:- The message of ancestors. Tehran, published by Sado and the image of the Islamic Republic of Iran, 1375).
11. Фарзона:- Найсон. Хучанд, Хуросон, 2019. (Farzona:- Naison. Khujand, Khorasan, 2019).
12. Матлубаи Мирзоюнус:- Шарҳи шаст шеърӣ Фарзона. Хучанд. Ношир, 2019. (Matluba Mirzoyunus:- Commentary on sixty poems of Farzona. Khujand. Publisher, 2019).
13. Рӯҳуламинӣ Маҳмуд. Ойинҳо ва ҷашнҳои кӯҳан дар Ирони имрӯз. Техрон, интишороти Садо ва симои Ҷумҳурии Исломии Эрон, ҷопи аввал, 1376. (Rohulamini Mahmud. Ancient rites and festivals in today's Iran. Tehran, published by Sado and the image of the Islamic Republic of Iran, first edition, 1376).
14. Нурзода Низом:- Ҷойгоҳи адабиёти тоҷикӣ дар фарҳанги миллий. //Маҷаллаи академии илмию оммавӣ “Илм ва Ҷомеа”, № 3 (16), 2019. (Nurzoda Nizam:- The place of Tajik literature in national culture. // Scientific and public academic magazine "Science and Society", No. 3 (16), 2019).
15. Ismoil H, Mukhtorali Z, Jumaboy J, Parviz A. WORD FORMATION FROM THE TAJIK BORROWINGS. Modern Journal of Social Sciences and Humanities. 2022;5:71-6.
16. Djamolov Jumaboy Khissenovich|заглавие=THE LAW OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN “ON THE STATE LANGUAGE”|издание=Та’лим фидойлари|год=2023|ссылка=https://cyberleninka.ru/article/n/the-law-of-the-republic-of-uzbekistan-on-the-state-language }